

Criminal Justice Model in Responding to Economic Crimes from the Perspective of Legal Sociology

Habib Jamadi*

Rajab Goldoust jouybari**

Abstract

In legal sociology, one of the complex issues is the matter of "economic crimes." The question arises as to how economic crimes can be delineated from the perspective of legal sociology. Economic crimes, defined as unlawful acts in financial and commercial domains, include behaviors such as embezzlement, fraud, and money laundering. Distinguished by characteristics such as complexity, specialization, and indirect and long-term consequences, economic crimes differ from traditional crimes. They undermine economic infrastructure, reduce public trust, and create social instability, making them a fundamental challenge in modern societies. This study, adopting a descriptive-analytical approach, seeks to address how a criminal justice model for responding to economic crimes should be designed from the perspective of legal sociology. Findings indicate that such a model must account for legal challenges like the lack of comprehensive laws, practical challenges such as technological inefficiency and weak oversight, political challenges including systemic corruption and influence, and social challenges such as public unawareness and normalization of corruption. The study concludes that a combination of traditional, restorative, preventive, and punitive-restorative justice models, along with legal reforms, institutional oversight enhancement, and public

* PhD Candidate in Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran (Corresponding Author), habib.jamadi@gmail.com

** Associate Professor of Criminal Law and Criminology, Faculty of Law, Shahid Beheshti University, Tehran, Iran, r-goldoust@sbu.ac.ir

Date received: 23/12/2024, Date of acceptance: 06/01/2025

awareness campaigns, can provide a comprehensive response to counter these crimes and restore public trust.

Keywords: Economic Crimes, Criminal Justice, Legal Sociology, Restorative Justice, Monitoring.

Introduction

Economic crimes, as a critical challenge in modern societies, encompass illicit activities in financial and commercial domains, such as embezzlement, fraud, and money laundering. These crimes, characterized by complexity, specialization, and long-term impacts, significantly differ from traditional crimes. They undermine economic infrastructure, erode public trust, and destabilize societal frameworks. The legal sociology perspective emphasizes the interplay between legal systems and social structures in addressing such crimes. This study examines how criminal justice models can effectively respond to economic crimes by addressing their unique characteristics and broader social implications.

Materials & Methods

Using a descriptive-analytical approach, this research explores the theoretical foundations of legal sociology to understand the dynamics of economic crimes. The study investigates challenges in legislative, political, social, and enforcement domains that hinder effective responses to these crimes. Data were collected from legal and sociological literature, focusing on frameworks that integrate traditional, restorative, preventive, and punitive justice elements.

Discussion & Result

The findings reveal that current legal frameworks are insufficient in addressing the complexity and systemic nature of economic crimes. Legislative gaps and outdated regulations create opportunities for exploitation, while enforcement is hindered by inadequate technological resources and weak oversight mechanisms, making detection and prosecution challenging. Political corruption and systemic influence further erode judicial independence and accountability, compounding the issue. Additionally, societal factors such as public unawareness of the far-reaching consequences of economic crimes and the normalization of corrupt practices weaken societal resilience and hinder collective efforts to combat these offenses.

3 Abstract

Conclusion

The study concludes that an effective response to economic crimes requires a multifaceted criminal justice model that integrates traditional punitive measures with restorative justice to ensure accountability and repair societal harm. Strengthening legal frameworks and institutional oversight is critical to prevent exploitation and enhance transparency, while public awareness campaigns are necessary to improve societal understanding of economic crimes and their consequences. Additionally, the integration of advanced technologies for monitoring and investigation is essential to address the technical complexities of these offenses. A holistic approach that combines preventive, corrective, and restorative measures can rebuild public trust and fortify the resilience of legal and societal systems against the pervasive challenges posed by economic crimes.

Bibliography

- Achim, M. V., & Borlea, S. N. (2020). *Economic and Financial Crime: Theoretical and Methodological Approaches*. Springer.
- Achim, M. V., & Borlea, S. N. (2020). *Economic and Financial Crime: Corruption, Shadow Economy, and Money Laundering*. Springer.
- Ahmazadeh Zolpirani, Mehrdad, Khajeh Noori, Yasaman, Najafi Tavana, Ali. (2024). The role of modern technologies in proving economic crimes. *Economic and Commercial Law Research*. [in Persian]
- Ashiagbor, D., Kotiswaran, P., & Perry-Kessaris, A. (Eds.). (2013). *Towards an Economic Sociology of Law*. Wiley-Blackwell.
- Azimi, Seyyed Meysam, Gholami, Ali. (2017). Technological oversight in situational prevention of economic crimes and its challenges with informational privacy. *Parliament and Strategy*, 24(91), 265-290. [in Persian]
- Bartoletti, S. (2012). The impact of economic conditions on traditional and new categories of property crimes. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 3(11), 175-185.
- Bavi, Alireza, Goldoust Joibari, Rajab, and Gholami, Hossein. (2020). Pathology of Iran's criminal policy in the field of economic crimes. *Private and Criminal Law Studies (Law and Politics Encyclopedia)*, 16(43), 11-32. [in Persian]
- Benson, M. L., & Simpson, S. S. (2018). White-collar crime: The influence of socioeconomic status on criminal behavior. *Criminology & Public Policy*, 17(3), 567-588.
- Dadkhodaei, Leila. (2010). The concept of economic crime and its developments. *Excellency of Law*, 2nd year, Issue 6. [in Persian]
- Ebrahimi, Shahram, Sadegh Nejad Nayini, Majid. (2013). A criminological analysis of economic crimes. *Criminal Law Research Quarterly*, 2(5), 147-174. [in Persian]

Abstract 4

- Farajiha, Mohammad; Moghaddasi, Mohammad Bagher. (2013). Populist criminal responses to economic corruption (Encyclopedia of Criminal Sciences - Selected articles on criminal sciences). Second Book, Tehran: Mizan. [in Persian]
- Farnam, Hakimeh. (2022). Critiques of restorative justice. *Criminal Law and Criminology Research*, 10(20), 391-415. [in Persian]
- Friedrichs, D. O. (2020). The role of elite deviance in economic crimes. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 23-34. Friedrichs, 2020: 26-28
- Hassani, Jafar; Mehraa, Nasrin. (2017). A critique of the concept of economic crime in the Islamic Penal Code (approved in 2013). *Journal of Criminal Law and Criminology Studies*, Issue 2 and 3, 69. [in Persian]
- Kalantari, Kiomars, Tadayon, Abbas, and Jafarian Soteh, Seyyed Hassan. (2020). Evaluation of institutions and differential methods of detecting economic crimes in the criminal system. *Strategic Studies of NAJA*, 5(17), 87-108. [in Persian]
- Lemert, E. M. (1972). *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. Prentice-Hall.
- Madhukar, V., & Samota, A. (2022). Economic offences: A conceptual perspective. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 10(1), 227-235
- Mahdipoor, Azam. (2016). Differential criminal policy in the realm of economic delinquency, Tehran: Mizan. [in Persian]
- Mojsoska, S., Nikolovska-Vratevska, D., & Vrteovski, S. (2020). The economic crime, social costs and economic growth. *International Journal of Legal Science and Innovation*.
- Naqipour Nasirabadi, Abbas, Ali Pour, Hasan. (2022). The nature of the economic system and preventive oversight: A proportionate relationship in preventing economic crimes in Iran. *Criminal Law Research Journal*, 13(2), 271-295. [in Persian]
- Niyazpour, Amir Hassan. (2014). Fundamentalizing the right to crime prevention in Iran. *Criminal Law Research Quarterly*, 2(6), 91-111. [in Persian]
- Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform* (2nd ed.). Cambridge University.
- Rustaei, Mehrangiz. (2009). Evaluation of criminal intervention in the field of economic crimes. *Investigator*, 2(7), 6-31. [in Persian]
- Sabzevarinejad, Hojjat. (2022). The role of the principle of proportionality between crime and punishment in Iran and England's criminal law. *Judicial Law Perspectives Quarterly*, 22(77), 133-164. [in Persian]
- Shabani, Mehdi, Hajitabar, Hasan, Esmaeili, Mehdi. (2020). Challenges in combating economic crimes and solutions. *Scientific Quarterly of Economic Jurisprudence Studies*, 2(4), 95-116. [in Persian]
- Sjögren, H., & Skogh, G. (Eds.). (2024). *New Perspectives on Economic Crime*. Edward Elgar Publishing
- Smith, J. (2020). Labeling theory in deviance research: A critique and reconsideration. *Journal of Criminal Justice*, 48(1), 45-58.

5 Abstract

- Spicer, A. (2009). The normalization of corrupt business practices: Implications for integrative social contracts theory (ISCT). *Journal of Business Ethics*, 88(4), 833-840
- Tanjević, N. (2021). The interconnection and mutual dependence between politics and the economy: A special type of economic crime. *Journal of Financial Crime*, 28(4), 1123-1137.
- Zamani, Ali Akbar. (2009). An introduction to the dimensions and consequences of economic corruption and crimes on national security. *Investigator*, 2(7), 32-55. [in Persian]

الگوی عدالت کیفری در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی از منظر جامعه‌شناسی حقوقی

حبیب جمادی*

رجب گلدوست جویباری**

چکیده

در جامعه‌شناسی حقوق یکی از مقولات پیچیده، مسئله «جرائم اقتصادی» است؛ اما پرسش اینجاست که جرائم اقتصادی از منظر جامعه‌شناسی حقوق چگونه قابل تحدید است؟ جرائم اقتصادی به‌عنوان کنش‌های غیرقانونی در حوزه‌های مالی و تجاری، شامل رفتارهایی نظیر اختلاس، کلاهبرداری و پول‌شویی تعریف می‌شوند. این جرائم با ویژگی‌هایی همچون پیچیدگی، تخصص‌گرایی و پیامدهای غیرمستقیم و بلندمدت، از جرائم سنتی متمایز هستند. جرائم اقتصادی با تخریب زیرساخت‌های اقتصادی، کاهش اعتماد عمومی و ایجاد بی‌ثباتی اجتماعی، به یکی از پروبلماتیک‌های اساسی جوامع مدرن تبدیل شده‌اند. این تحقیق با رویکرد توصیفی-تحلیلی، درصدد پاسخ به این پرسش است که الگوی عدالت کیفری در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی از منظر جامعه‌شناسی حقوقی چگونه باید طراحی شود؟ یافته‌ها نشان می‌دهند که این الگو باید با در نظر گرفتن چالش‌های حقوقی نظیر ضعف قوانین جامع، چالش‌های اجرایی همچون ناکارآمدی فناوری‌ها و نظارت، چالش‌های سیاسی شامل نفوذ و فساد سیستمی و چالش‌های اجتماعی از جمله ناآگاهی عمومی و عادی شدن فساد، طراحی شود. نتیجه‌گیری حاکی از آن است که ترکیبی از الگوهای عدالت سنتی، ترمیمی، پیشگیرانه و تنبیهی-ترمیمی، همراه با اصلاح قوانین،

* دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران (نویسنده مسئول)، habib.jamadi@gmail.com

** دانشیار حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، تهران، ایران، r-goldoust@sbu.ac.ir

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۱۰/۰۳، تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۱۰/۱۷

تقویت نظارت نهادی و افزایش آگاهی عمومی، می‌تواند پاسخی جامع برای مقابله با این جرائم و بازسازی اعتماد عمومی ارائه دهد.

کلیدواژه‌ها: جرائم اقتصادی، عدالت کیفری، جامعه‌شناسی حقوقی، عدالت ترمیمی، نظارت.

۱. مقدمه

جرائم اقتصادی به‌عنوان یکی از مخرب‌ترین چالش‌های جوامع مدرن، به‌طور گسترده بر ساختارهای حقوقی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تأثیر می‌گذارند. این جرائم که شامل رفتارهایی نظیر اختلاس، کلاهبرداری، پول‌شویی و فساد مالی هستند، به دلیل ماهیت پیچیده و تخصصی خود، به‌سختی شناسایی و پیگیری می‌شوند. برخلاف جرائم خشونت‌آمیز که تأثیر مستقیم و آنی بر امنیت فردی و اجتماعی دارند، جرائم اقتصادی با تخریب زیرساخت‌های مالی و از بین بردن اعتماد عمومی به نهادهای رسمی، اثرات بلندمدت و عمیقی بر جامعه می‌گذارند. (ابراهیمی و صادق نژاد، ۱۳۹۲: ۱۴۸-۱۵۲) این جرائم اغلب در جوامعی رخ می‌دهند که در آن‌ها شفافیت مالی ناکافی، ضعف نظارت و نابرابری‌های اجتماعی و اقتصادی وجود دارد. همین ویژگی‌ها، جرائم اقتصادی را به یکی از مهم‌ترین تهدیدات علیه عدالت اجتماعی و ثبات اقتصادی تبدیل کرده است.

طراحی و اجرای الگوی عدالت کیفری برای مقابله با جرائم اقتصادی، به دلیل ویژگی‌های منحصربه‌فرد این جرائم از اهمیت بسیاری برخوردار است. عدالت کیفری در این حوزه باید فراتر از مجازات صرف، به ابعاد پیشگیرانه، اصلاحی و ترمیمی توجه داشته باشد. جرائم اقتصادی اغلب توسط افرادی با جایگاه‌های اجتماعی و اقتصادی بالا انجام می‌شوند که از دانش و نفوذ خود برای سوءاستفاده از سیستم‌های مالی و حقوقی بهره می‌گیرند. از این رو، برخورد با این جرائم نیازمند سیاست‌هایی است که بتوانند با اصلاح ساختارهای قانونی و نظارتی، فرصت‌های ارتکاب جرم را کاهش دهند. علاوه بر این، عدالت کیفری باید بر جبران خسارت قربانیان، بازگرداندن منابع از دست‌رفته به جامعه و بازسازی اعتماد عمومی تأکید داشته باشد. تنها با اتخاذ چنین رویکردی می‌توان از تخریب بیشتر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی جلوگیری کرد.

از منظر جامعه‌شناسی حقوقی، جرائم اقتصادی بیش از آنکه صرفاً به‌عنوان تخلفاتی فردی شناخته شوند، بازتابی از مشکلات ساختاری و شکاف‌های عمیق در جامعه هستند.

ضعف شفافیت، فساد سیستمی و نابرابری‌های اقتصادی، بسترهای اصلی وقوع این جرائم را تشکیل می‌دهند (Ashiagbor et al, 2013: 14-16). عدالت کیفری باید به‌گونه‌ای طراحی شود که این بسترها را هدف قرار داده و با تقویت نظارت، افزایش شفافیت و آموزش عمومی، زمینه‌های اجتماعی و اقتصادی وقوع جرائم اقتصادی را از بین ببرد. این مقاله تلاش دارد تا با تحلیل جرائم اقتصادی از منظر جامعه‌شناسی حقوقی، الگویی جامع برای عدالت کیفری ارائه دهد که نه تنها بر مقابله با این جرائم، بلکه بر پیشگیری، اصلاح و بازسازی روابط اجتماعی نیز تمرکز داشته باشد. هدف این تحقیق، ارائه راهکارهایی عملی برای کاهش وقوع جرائم اقتصادی و بازگرداندن اعتماد عمومی به نظام‌های حقوقی و اقتصادی است.

۲. مبانی نظری

در این بخش، به بررسی نظریات جامعه‌شناسی حقوقی در ارتباط با جرائم اقتصادی پرداخته می‌شود تا ابعاد اجتماعی و ساختاری این جرائم و تأثیر آن‌ها بر نظام عدالت کیفری روشن شود. جرائم اقتصادی که نظم اجتماعی را از طریق آسیب به ساختارهای اقتصادی و کاهش اعتماد عمومی تهدید می‌کنند، نیازمند تحلیل‌هایی از دیدگاه‌های مختلف جامعه‌شناختی هستند. این نظریات نه تنها علل وقوع این جرائم را توضیح می‌دهند، بلکه راه‌حلی برای بهبود کارکرد نظام عدالت کیفری ارائه می‌کنند. تحلیل جامعه‌شناختی این جرائم می‌تواند به شناسایی ضعف‌های ساختاری و تقویت پاسخ‌های پیشگیرانه، اصلاحی و ترمیمی کمک کند.

از دیدگاه نظریه کارکردگرایی امیل دورکیم، قوانین نقشی مهم در حفظ نظم اجتماعی و تقویت همبستگی میان افراد جامعه دارند. این قوانین با تنظیم روابط میان افراد و نهادهای اجتماعی، زمینه‌ساز تعاملات سازنده و نظم پایدار می‌شوند؛ اما در شرایطی که جرائم اقتصادی رخ می‌دهند، عملکرد صحیح قوانین به چالش کشیده شده و نظم اجتماعی مختل می‌شود. این جرائم با تهدید ثبات اقتصادی و کاهش اعتماد عمومی به نهادهای اقتصادی و حقوقی، انسجام اجتماعی را تضعیف می‌کنند. از منظر کارکردگرایی، واکنش جامعه و نظام عدالت کیفری به جرائم اقتصادی باید فراتر از صرفاً مجازات باشد و به بازسازی نظم اجتماعی و ترمیم اعتماد عمومی منجر شود (Deflem, 1996:78). این دیدگاه بر اهمیت

تقویت نهادهای نظارتی و بازبینی قوانین تأکید دارد تا از وقوع دوباره این جرائم و اثرات مخرب آن‌ها جلوگیری شود.

در مقابل، نظریه تضاد کارل مارکس با تأکید بر نابرابری‌های طبقاتی، جرائم اقتصادی را نتیجه‌ای از ساختارهای ناعادلانه اجتماعی و اقتصادی می‌داند. مارکس معتقد است که قوانین و نظام‌های حقوقی اغلب به نفع طبقات حاکم تدوین می‌شوند و ابزار حفظ منافع آن‌ها هستند. در این چارچوب، افراد یا گروه‌های ضعیف‌تر در جامعه ممکن است تحت فشارهای اقتصادی یا ساختاری به ارتکاب جرائم اقتصادی مجبور شوند، درحالی‌که طبقات ثروتمندتر معمولاً از قوانین بهره‌مند شده و حتی در برخی موارد، با سوءاستفاده از شکاف‌های قانونی مرتکب جرائم کلان اقتصادی می‌شوند (Vidal et al, 2019: 250). این نظریه به‌وضوح نشان می‌دهد که برخورد نظام عدالت کیفری با جرائم اقتصادی ممکن است نه تنها عدالت را محقق نکند، بلکه به بازتولید نابرابری‌ها نیز دامن بزند؛ بنابراین، رویکرد تضاد بر ضرورت اصلاحات ساختاری در قوانین و نظام‌های حقوقی برای کاهش تضادهای طبقاتی و جلوگیری از وقوع جرائم اقتصادی تأکید دارد.

نظریه برچسب‌زنی که از سوی «هاوارد بکر» و «ادوین لامرت» توسعه یافته است، به تأثیر واکنش جامعه و نظام عدالت کیفری بر هویت و رفتار مجرمان می‌پردازد. از دیدگاه این نظریه، اعمال برچسب «مجرم اقتصادی» به فرد، او را به‌سوی پذیرش این هویت سوق می‌دهد و احتمال تکرار جرم را افزایش می‌دهد. در جرائم اقتصادی، این مسئله می‌تواند پیچیده‌تر باشد، زیرا این جرائم اغلب توسط افرادی با موقعیت اجتماعی و اقتصادی بالا انجام می‌شوند که به‌عنوان الگوهای جامعه شناخته می‌شوند. اعمال برچسب مجرمانه نه تنها می‌تواند موقعیت اجتماعی این افراد را تخریب کند، بلکه ممکن است باعث تقویت شبکه‌های غیرقانونی و تشدید رفتارهای انحرافی شود. این نظریه تأکید دارد که واکنش نظام عدالت کیفری باید به‌گونه‌ای باشد که به اصلاح فرد و بازگشت او به جامعه کمک کند، نه اینکه هویت مجرمانه او را تثبیت کند. به همین دلیل، سیاست‌های عدالت ترمیمی و بازپروری در مقابله با جرائم اقتصادی اهمیت ویژه‌ای پیدا می‌کنند (Smith, 2020: 46-48).

۳. مفهوم و ویژگی جرائم اقتصادی

جرم اقتصادی، از دیدگاه جامعه‌شناسی حقوقی، فراتر از یک تخلف قانونی صرف، پدیده‌ای اجتماعی-ساختاری است که به‌طور مستقیم بر نظم اقتصادی و اجتماعی جامعه

الگوی عدالت کیفری در ... (حبیب جمادی و رجب گلدوست جویباری) ۱۱

تأثیر می‌گذارد. این جرائم اغلب بازتاب‌دهنده بحران‌های عمیق در نظام‌های اجتماعی و اقتصادی هستند و به‌عنوان شکلی از مقاومت یا بهره‌برداری از ضعف‌های ساختاری نظام اقتصادی عمل می‌کنند (فرجی‌ها و مقدسی، ۱۳۹۲: ۱۱۷۶). برخلاف جرائم مالی که معمولاً به نقض حقوق مالکانه یا اموال افراد محدود می‌شوند، جرم اقتصادی به کنش‌هایی اطلاق می‌شود که فرآیندهای کلان اقتصادی مانند تولید، توزیع و مصرف را مختل کرده و موجب بی‌ثباتی اقتصادی می‌شوند. از منظر جامعه‌شناسی، این جرائم نه‌تنها به دلیل خسارت‌های مالی، بلکه به دلیل تضعیف سرمایه اجتماعی و کاهش اعتماد عمومی به نظام اقتصادی و سیاسی اهمیت دارند. این ویژگی‌ها، جرم اقتصادی را به‌عنوان یک پدیده سیستمیک متمایز می‌کنند که ابعاد اجتماعی، اقتصادی و حقوقی گسترده‌ای را در برمی‌گیرد (مهملی پور، ۱۳۹۵: ۴۹-۵۰).

جرم اقتصادی به دلیل ارتباط نزدیک با قدرت، ثروت و نابرابری‌های ساختاری، می‌تواند نشانگر شکاف‌های اساسی در نظام اجتماعی باشد. این جرائم اغلب در فضایی رخ می‌دهند که در آن نهادهای نظارتی ضعیف، فرهنگ رانتی و نابرابری‌های اقتصادی ریشه‌دار وجود دارد. برخلاف جرائم مالی که به‌طور معمول در سطح فردی یا سازمانی محدود می‌شوند، جرم اقتصادی بیشتر به‌عنوان یک تهدید کلان برای نظام اقتصادی شناخته می‌شود که نتایج آن از سطح یک فرد یا سازمان فراتر رفته و به جامعه به‌عنوان یک کل آسیب می‌زند. به همین دلیل، جرم اقتصادی را می‌توان به‌عنوان شکلی از کنش اجتماعی انحرافی تلقی کرد که در آن افراد یا گروه‌ها با بهره‌برداری از فرصت‌های ساختاری نامناسب، به دنبال منافع اقتصادی خود هستند. از این منظر، جرم اقتصادی می‌تواند محصول یک نظام اجتماعی ناسالم باشد که در آن قوانین و ارزش‌ها با رفتارهای واقعی مردم همخوانی ندارند.

علاوه بر این، جرم اقتصادی را می‌توان بخشی از یک اختلال گسترده‌تر در نظام اجتماعی دانست که امنیت اقتصادی و اجتماعی جامعه را به خطر می‌اندازد (زمانی، ۱۳۸۸: ۳۸-۴۲). برخلاف جرائم مالی یا فساد که به‌طور معمول تأثیرات موضعی و محدودتری دارند، جرم اقتصادی با ابعاد کلان‌تری از جمله بی‌ثباتی بازارها، اختلال در توزیع منابع و کاهش اعتماد عمومی به نهادهای دولتی و اقتصادی در ارتباط است. به‌عنوان نمونه، اقداماتی مانند جعل اسناد مالی یا قاچاق گسترده کالا، علاوه بر ضربه زدن به اقتصاد ملی، می‌توانند ساختارهای اجتماعی و فرهنگی را نیز تحت تأثیر قرار دهند. این جرائم به دلیل ارتباط نزدیک با فرآیندهای اقتصادی کلان، در تحلیل جامعه‌شناسی حقوقی، به‌عنوان یک

آسیب اجتماعی پیچیده شناخته می‌شوند که برای مقابله با آن، رویکردهای صرفاً حقوقی کافی نیست و باید با اصلاح ساختارهای نهادی، تقویت شفافیت و کاهش نابرابری‌های اقتصادی همراه شود (دادخدایی، ۱۳۸۹: ۶۴). در ادامه به بررسی ویژگی‌های جرائم اقتصادی می‌پردازیم.

یکی از مهم‌ترین ویژگی‌های جرائم اقتصادی، پیچیدگی و نیاز آن‌ها به دانش و تخصص ویژه است. برخلاف جرائم سنتی که اغلب بدون نیاز به دانش فنی خاص انجام می‌شوند، جرائم اقتصادی توسط افرادی مرتکب می‌شوند که در زمینه‌های تخصصی مانند امور مالی، حسابداری، قوانین حقوقی یا فناوری اطلاعات مهارت بالایی دارند. این افراد با بهره‌گیری از دانش تخصصی خود و آگاهی از خلأهای قانونی، روش‌هایی پیچیده و دشوار برای شناسایی را به کار می‌گیرند (Achim & Borlea, 2020: 2-6). این ویژگی باعث می‌شود که شناسایی و پیگیری این جرائم به مهارت و تخصص زیادی در میان بازرسان و نهادهای قضایی نیاز داشته باشد و همین امر، فرآیند عدالت کیفری را در این حوزه با چالش‌های جدی مواجه می‌کند. علاوه بر این، در مواردی مانند پول‌شویی، مرتکبان تلاش می‌کنند تا از طریق ایجاد لایه‌های متعدد تراکنش‌های مالی و استفاده از حساب‌های بانکی در کشورهای مختلف، منبع غیرقانونی درآمدهای خود را پنهان کنند. این فرآیند به‌قدری پیچیده است که حتی کارشناسان مالی و حقوقی با تجربه نیز ممکن است برای ردیابی مسیر پول و شناسایی منشأ آن با مشکلات اساسی مواجه شوند. چنین جرائمی اغلب به‌واسطه خلأهای قانونی یا ضعف در نظارت‌های مالی و بانکی امکان‌پذیر می‌شوند. از سوی دیگر، پیچیدگی این جرائم به مرتکبان اجازه می‌دهد تا به‌راحتی از قوانین موجود سوءاستفاده کنند یا از طریق شکاف‌های نظارتی از پیگرد قانونی فرار کنند (Sjögren & Skogh, 2024: 52). به همین دلیل، مقابله با جرائم اقتصادی نیازمند اصلاح مداوم قوانین، تقویت زیرساخت‌های نظارتی و استفاده از فناوری‌های پیشرفته برای کشف و جلوگیری از این جرائم است.

ویژگی دیگر جرائم اقتصادی این است که جرائم اقتصادی به‌طور معمول فاقد خشونت فیزیکی مستقیم هستند، اما پیامدهای غیرمستقیم آن‌ها می‌تواند به‌مراتب گسترده‌تر و زیان‌بارتر از جرائم خشونت‌آمیز باشد. برخلاف جرائمی مانند سرقت مسلحانه یا قتل که مستقیماً سلامت یا امنیت فردی را تهدید می‌کنند، جرائم اقتصادی اغلب در ظاهر بی‌خطر و بدون اعمال زور رخ می‌دهند. با این حال، این جرائم ساختارهای کلان اقتصادی و اجتماعی را تحت تأثیر قرار داده و باعث اختلال در عملکرد نهادهای اساسی جامعه می‌شوند

(Mojsoska et al, 2020: 33-35). به عنوان نمونه، اختلاس یا کلاهبرداری کلان می تواند منابع مالی عمومی را که برای ارائه خدمات حیاتی مانند بهداشت، آموزش و زیرساخت های عمومی در نظر گرفته شده اند، منحرف کند. این امر نه تنها خدمات اساسی را مختل می کند، بلکه به افزایش نابرابری های اجتماعی و اقتصادی نیز دامن می زند. این جرائم، با تضعیف منابع اقتصادی جامعه، زمینه ساز فقر و کاهش کیفیت زندگی افراد به ویژه در طبقات پایین تر می شوند. علاوه بر تأثیرات مستقیم اقتصادی، پیامدهای اجتماعی جرائم اقتصادی نیز به شدت گسترده و ماندگار است. این جرائم می توانند اعتماد عمومی به نهادهای دولتی و حکومتی را تضعیف کنند، به ویژه هنگامی که این جرائم در میان مقامات یا سازمان های با نفوذ رخ می دهند. کاهش اعتماد عمومی نه تنها منجر به بی ثباتی اجتماعی می شود، بلکه رفتارهای انحرافی را در جامعه تقویت می کند. به عنوان مثال، وقتی افراد شاهد بی کفایتی یا فساد در نهادهای رسمی باشند، ممکن است خود نیز انگیزه کمتری برای رعایت قوانین داشته باشند. این چرخه بی اعتمادی و بی نظمی اجتماعی، بنیان های اخلاقی و اقتصادی جامعه را تخریب کرده و تأثیرات بلندمدت و عمیقی بر انسجام اجتماعی برجای می گذارد؛ بنابراین، علی رغم عدم خشونت ظاهری، جرائم اقتصادی تهدیدی جدی برای پایداری اجتماعی و اقتصادی محسوب می شوند و نیازمند توجه ویژه در نظام عدالت کیفری هستند. یکی دیگر از ویژگی های مهم جرائم اقتصادی، ابعاد گسترده خسارت ناشی از آنها است که می تواند فراتر از اثرات فردی یا محلی، کل جامعه یا حتی اقتصاد ملی را تحت تأثیر قرار دهد. برخلاف جرائم سنتی که معمولاً پیامدهای آنها به افراد یا گروه های خاصی محدود می شود، جرائم اقتصادی اغلب ماهیتی سیستمی دارند و به شبکه های گسترده ای از افراد و نهادها آسیب می رسانند. برای مثال، یک کلاهبرداری کلان مالی می تواند منجر به ورشکستگی شرکت های بزرگ و در نتیجه از دست رفتن مشاغل هزاران نفر شود. این امر تنها به بیکاری ختم نمی شود؛ بلکه باعث کاهش قدرت خرید، افت درآمدهای مالیاتی دولت و افزایش فشار بر خدمات عمومی مانند بیمه های اجتماعی می شود. چنین زنجیره ای از اثرات می تواند به بحران های اقتصادی و اجتماعی عمیق تر منجر شود و پایداری اقتصادی یک کشور را به خطر بیندازد.

از دیگر ویژگی های برجسته و تأمل برانگیز جرائم اقتصادی این است که مرتکبان آن معمولاً از جایگاه های اجتماعی و اقتصادی بالایی برخوردارند. این افراد اغلب مدیران ارشد، سیاستمداران، صاحبان شرکت های بزرگ یا سایر افرادی هستند که از موقعیت های

اجتماعی و حرفه‌ای برجسته‌ای برخوردارند. آن‌ها با استفاده از اعتبار و دسترسی خود به منابع مالی و اطلاعاتی، اقدام به انجام فعالیت‌های غیرقانونی مانند اختلاس، پول‌شویی یا فساد مالی می‌کنند (Friedrichs, 2020: 26-28). از آنجاکه این افراد معمولاً با ساختارهای اقتصادی و حقوقی آشنا هستند، می‌توانند خلأهای قانونی را شناسایی و از آن‌ها سوءاستفاده کنند. این ویژگی، جرائم اقتصادی را پیچیده‌تر و دشوارتر برای شناسایی و پیگرد قانونی می‌سازد، زیرا مرتکبان اغلب با برنامه‌ریزی دقیق و استفاده از تکنیک‌های پیچیده تلاش می‌کنند که ردپای خود را پنهان کنند. برای مثال، یک مدیر مالی می‌تواند از ابزارهای پیچیده حسابداری برای مخفی کردن منابع درآمد غیرقانونی استفاده کند، به گونه‌ای که کشف آن نیازمند دانش فنی و منابع گسترده است. قدرت و نفوذ اجتماعی مرتکبان جرائم اقتصادی می‌تواند فرآیندهای نظارتی و قضایی را با چالش جدی مواجه کند. این افراد معمولاً از روابط سیاسی، اجتماعی و اقتصادی خود برای تأثیرگذاری بر سیستم‌های نظارتی یا قضایی استفاده می‌کنند. گاهی اوقات، این نفوذ می‌تواند باعث تأخیر در روند رسیدگی قضایی، صدور احکام تخفیف‌یافته یا حتی توقف تحقیقات شود. چنین مواردی به‌طور مستقیم بر اعتماد عمومی به نظام عدالت کیفری تأثیر می‌گذارد (Benson & Simpson, 2018: 573-580). مردم ممکن است احساس کنند که قوانین و عدالت تنها برای افراد عادی اعمال می‌شود و افراد قدرتمند از مصونیت برخوردارند. این احساس بی‌عدالتی می‌تواند به کاهش اعتماد به نهادهای قانونی و گسترش بی‌اعتمادی اجتماعی منجر شود. برای مقابله با این چالش، نیاز به سازوکارهای قانونی قوی‌تر، استقلال کامل دستگاه‌های نظارتی و قضایی و استفاده از فناوری‌های پیشرفته برای شفافیت و پیگیری جرائم اقتصادی بیش‌ازپیش احساس می‌شود. ایجاد چنین نظامی می‌تواند نشان‌دهنده اراده جدی در مقابله با این نوع از جرائم و تقویت اعتماد عمومی باشد.

۴. عدالت کیفری و جرائم اقتصادی

عدالت کیفری در برخورد با جرائم اقتصادی به‌عنوان یکی از حوزه‌های حساس و چالش‌برانگیز نظام حقوقی، نیازمند توجه ویژه به اصول و رویکردهایی است که بتوانند تأثیرات زیان‌بار این جرائم بر جامعه، اقتصاد و اعتماد عمومی را کاهش دهند. اهمیت این موضوع از آنجا ناشی می‌شود که جرائم اقتصادی اغلب پیچیده بوده و تأثیرات مخرب آن‌ها فراتر از خسارت‌های مالی، به روابط اجتماعی و نظام‌های اقتصادی نیز آسیب می‌زند. به

همین دلیل، تدوین و اجرای اصول عدالت کیفری در این حوزه، نقش مهمی در تضمین کارآمدی نظام قضایی و بازسازی اعتماد عمومی ایفا می‌کند. در ادامه، اصول بنیادین عدالت کیفری در مواجهه با جرائم اقتصادی و الگوهای مختلفی که برای پاسخ‌دهی به این نوع جرائم به کار گرفته می‌شوند، بررسی خواهند شد.

۱.۴ اصول عدالت کیفری در برخورد با جرائم اقتصادی

یکی از مهم‌ترین اصول عدالت کیفری در برخورد با جرائم اقتصادی، تناسب جرم و مجازات است. این اصل بر ضرورت هماهنگی میان شدت جرم و میزان مجازات تأکید دارد (سبزواری نژاد، ۱۴۰۱: ۱۳۵). جرائم اقتصادی به دلیل تأثیر گسترده بر ساختارهای اجتماعی و اقتصادی، نیازمند مجازات‌هایی هستند که بازدارندگی کافی ایجاد کنند. در عین حال، این مجازات نباید به گونه‌ای باشد که از عدالت و انصاف فاصله بگیرد. برای مثال، در یک اختلاس کلان که منجر به تضعیف اقتصاد عمومی و تخریب اعتماد عمومی شده است، مجازات باید به گونه‌ای تعیین شود که نه تنها فرد مرتکب را پاسخگو کند، بلکه پیام واضحی به جامعه در مورد غیرقابل قبول بودن چنین جرائمی ارسال کند. تناسب جرم و مجازات همچنین به معنای جلوگیری از برخورد یکسان با جرائم اقتصادی کوچک و کلان است؛ چراکه این تفاوت‌ها باید در میزان خسارت وارده و نقش مرتکب در جرم لحاظ شود.

پیشگیری اجتماعی و کاهش فرصت‌های ارتکاب جرم نیز یکی دیگر از اصول بنیادین در عدالت کیفری جرائم اقتصادی است. این اصل بر اهمیت پیشگیری به جای برخورد صرفاً تنبیهی تأکید دارد (نیازپور، ۱۳۹۳: ۹۲). جرائم اقتصادی اغلب در نتیجه ضعف نظارت، شفافیت ناکافی و خلأهای قانونی رخ می‌دهند. تقویت نهادهای نظارتی، شفاف‌سازی فرآیندهای اقتصادی و تقویت فناوری‌های نظارت مالی می‌تواند از وقوع بسیاری از این جرائم جلوگیری کند. همچنین، آموزش عمومی و آگاهی‌بخشی درباره پیامدهای اجتماعی و حقوقی جرائم اقتصادی می‌تواند از شکل‌گیری انگیزه‌های ارتکاب جرم جلوگیری کند. برای مثال، شفافیت در جریان‌های مالی و الزام نهادهای اقتصادی به گزارش دهی دقیق می‌تواند احتمال سوءاستفاده مالی را کاهش داده و دسترسی به فرصت‌های جرم را محدود کند.

یکی دیگر از اصول مهم عدالت کیفری، اصلاح و بازپروری مرتکبان جرائم اقتصادی است. بسیاری از مرتکبان این جرائم افرادی با تحصیلات بالا و جایگاه اجتماعی معتبر هستند که ممکن است به دلیل فرصت‌های غیرقانونی یا فشارهای ساختاری به سمت جرائم اقتصادی سوق پیدا کرده باشند. به جای تمرکز صرف بر مجازات، نظام عدالت کیفری می‌تواند با ارائه برنامه‌های آموزشی و اصلاحی، امکان بازگشت این افراد به جامعه به‌عنوان شهروندان مسئول را فراهم کند. برای مثال، ارائه آموزش‌هایی درباره اخلاق حرفه‌ای، مدیریت مالی شفاف و آگاهی حقوقی می‌تواند به کاهش احتمال تکرار جرم کمک کند. این رویکرد نه تنها فرد مجرم را اصلاح می‌کند، بلکه از هزینه‌های طولانی‌مدت ناشی از بازداشت‌های مکرر و تکرار جرم جلوگیری می‌کند.

جبران خسارت و عدالت ترمیمی یکی از جنبه‌های کلیدی عدالت کیفری در برخورد با جرائم اقتصادی است. این جرائم اغلب تأثیرات مالی و اجتماعی گسترده‌ای دارند که بر قربانیان و جامعه وارد می‌شود. عدالت ترمیمی به جای تمرکز بر تنبیه صرف، بر جبران خسارت برای قربانیان و بازگرداندن اعتماد اجتماعی تأکید دارد. برای مثال، در موارد اختلاس، بازگرداندن منابع مالی به صاحبان اصلی یا تأمین بودجه برای خدمات عمومی آسیب‌دیده می‌تواند بخشی از فرآیند عدالت باشد. این رویکرد همچنین با درگیر کردن مرتکبان در فرآیند جبران خسارت، مسئولیت‌پذیری آن‌ها را افزایش می‌دهد و امکان بازگشت آن‌ها به جامعه را فراهم می‌کند. عدالت ترمیمی می‌تواند اعتماد عمومی به نظام قضایی را تقویت کند و نشان دهد که عدالت کیفری نه تنها به مجازات، بلکه به بازسازی جامعه نیز متعهد است.

۲.۴ انواع الگوهای عدالت کیفری در زمینه پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی

در این بخش تلاش می‌کنیم به این پرسش پاسخ دهیم که چه الگوهایی از عدالت کیفری برای مقابله با جرائم اقتصادی وجود دارند و هر یک چگونه می‌توانند به بهبود پاسخ‌دهی به این نوع جرائم کمک کنند. جرائم اقتصادی به دلیل ماهیت پیچیده و تأثیرات گسترده‌ای که بر جامعه و اقتصاد دارند، نیازمند رویکردهایی چندوجهی و دقیق هستند. از عدالت سنتی که بر مجازات و بازدارندگی تمرکز دارد تا عدالت ترمیمی که بر جبران خسارت و بازسازی روابط تأکید می‌کند، هر الگو بر پایه اهداف خاصی طراحی شده است. در ادامه، چهار الگوی

الگوی عدالت کیفری در ... (حبیب جمادی و رجب گلدوست جویباری) ۱۷

اصلی عدالت کیفری شامل عدالت سنتی، ترمیمی، پیشگیرانه و تنبیهی-ترمیمی بررسی خواهند شد تا نقش و کارکرد آن‌ها در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی روشن‌تر شود.

۱.۲.۴ عدالت کیفری سنتی

عدالت کیفری سنتی یکی از قدیمی‌ترین و رایج‌ترین رویکردها در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی محسوب می‌شود که بر اعمال مجازات سختگیرانه و قاطعانه تأکید دارد. این الگو مبتنی بر اصل بازدارندگی از طریق اعمال مجازات قانونی سنگین است که شامل زندان‌های بلندمدت، جریمه‌های کلان، مصادره اموال و حتی محدودیت‌های اجتماعی برای مجرمان می‌شود (Bartoletti, 2012: 178). هدف اصلی این رویکرد، جلوگیری از تکرار جرم توسط مرتکبان و ارسال پیام قاطع به جامعه است که سوءاستفاده از منابع اقتصادی و نقض قوانین مالی تحمل نخواهد شد. در جرائم اقتصادی، به‌ویژه در مواردی چون پول‌شویی، فساد مالی، اختلاس یا فرار مالیاتی، مجازات سختگیرانه نقش بازدارنده‌ای ایفا می‌کنند و باعث می‌شوند سایر افراد بالقوه متمایل به ارتکاب جرم، از این اقدام منصرف شوند. علاوه بر بازدارندگی، عدالت کیفری سنتی بر حفظ نظم عمومی و ایجاد حس عدالت اجتماعی تمرکز دارد. در مواردی که جرائم اقتصادی باعث آسیب به اعتماد عمومی نسبت به دولت یا سیستم مالی شده‌اند، مجازات شدید می‌تواند اعتماد جامعه را احیا کنند و به‌نوعی عدالت اجتماعی برقرار شود (Madhukar, & Samota, 2022: 230-232). برای مثال، برخورد قاطع با اختلاس‌گران یا مدیرانی که از موقعیت خود سوءاستفاده کرده‌اند، به جامعه این پیام را منتقل می‌کند که هیچ‌کس بالاتر از قانون نیست. اگرچه این رویکرد به دلیل ساده‌سازی مسئله و تأکید صرف بر مجازات با انتقاداتی مواجه است، اما همچنان به‌عنوان یکی از ابزارهای مؤثر در مبارزه با جرائم اقتصادی، به‌ویژه در موارد حساس و کلان، اهمیت ویژه‌ای دارد.

۲.۲.۴ عدالت ترمیمی

عدالت ترمیمی یکی از رویکردهای نوین در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی است که به‌جای تمرکز صرف بر مجازات، بر جبران خسارت و بازسازی روابط آسیب‌دیده تأکید دارد. این رویکرد بر این باور است که وقوع جرم نه‌تنها قوانین را نقض می‌کند، بلکه به قربانیان، جامعه و حتی روابط اجتماعی آسیب می‌زند (فرنام، ۱۴۰۱: ۴۰۲)؛ بنابراین، عدالت ترمیمی تلاش می‌کند تا با فراهم کردن زمینه‌ای برای گفت‌وگو میان مجرم، قربانی و جامعه،

خسارات وارده را جبران کند و به بازیابی تعادل اجتماعی کمک کند. در این فرایند، مجرم با درک تأثیر رفتار خود بر دیگران، مسئولیت‌پذیری بیشتری پیدا می‌کند و از طریق همکاری در روند ترمیم، نقش فعال‌تری در جبران خسارت ایفا می‌کند. این رویکرد به‌ویژه در جرائم اقتصادی مانند کلاهبرداری یا فساد مالی که اثرات مالی و اجتماعی قابل‌توجهی بر قربانیان دارند، بسیار مؤثر است.

در عدالت ترمیمی، علاوه بر جبران خسارت مالی، تلاش می‌شود تا اعتماد از دست‌رفته جامعه نیز بازسازی شود. برای مثال، در یک پرونده اقتصادی، مجرم ممکن است ملزم شود خسارات مالی را به قربانیان بازپرداخت کند و از طریق همکاری در جلسات میانجی‌گری، به شفاف‌سازی روند جرم و جلوگیری از وقوع مجدد آن کمک کند. این الگو بر این اساس عمل می‌کند که اصلاح رفتار مجرم و بازیابی روابط اجتماعی، به ایجاد آرامش و رضایت در جامعه کمک خواهد کرد. هدف اصلی این رویکرد، نه تنها جبران خسارت بلکه جلوگیری از تنش‌های اجتماعی ناشی از جرم و ایجاد محیطی سازنده برای اصلاح مجرم است. این جنبه انسانی‌تر عدالت ترمیمی باعث شده تا این رویکرد به‌عنوان ابزاری مؤثر برای کاهش اثرات جرائم اقتصادی و ایجاد حس عدالت اجتماعی شناخته شود.

۳.۲.۴ عدالت پیشگیرانه

عدالت پیشگیرانه یکی از رویکردهای مؤثر در مقابله با جرائم اقتصادی است که به‌جای تمرکز بر مجازات پس از ارتکاب جرم، بر پیشگیری از وقوع آن تأکید دارد. این رویکرد معتقد است که بسیاری از جرائم اقتصادی به دلیل ضعف در ساختارهای قانونی، نظارتی و فرهنگی رخ می‌دهند و با شناسایی و برطرف کردن این عوامل می‌توان احتمال ارتکاب جرم را به‌طور چشمگیری کاهش داد. عدالت پیشگیرانه بر اقداماتی مانند اصلاح قوانین، ایجاد سیستم‌های هوشمند نظارتی، تقویت شفافیت مالی و طراحی مکانیسم‌های دقیق کنترلی تأکید دارد (نقی پور نصیرآبادی و عالی پور، ۱۴۰۱: ۲۷۲). برای مثال، با استفاده از فناوری‌های نوین مانند بلاک‌چین یا سیستم‌های تحلیل داده، دولت‌ها و سازمان‌ها می‌توانند تخلفات مالی را پیش‌بینی کرده و از وقوع آن‌ها جلوگیری کنند.

علاوه بر نظارت‌های فنی و قانونی، عدالت پیشگیرانه بر آموزش و فرهنگ‌سازی نیز تمرکز دارد تا از طریق ارتقای آگاهی عمومی و افزایش دانش حقوقی افراد، انگیزه‌های ارتکاب جرم را کاهش دهد. این آموزش‌ها می‌توانند شامل آگاهی‌رسانی به کارکنان در

الگوی عدالت کیفری در ... (حبیب جمادی و رجب گلدوست جویباری) ۱۹

بخش‌های مالی و حقوقی، اطلاع‌رسانی به شهروندان در زمینه ریسک‌های اقتصادی و ارائه راهکارهایی برای حفظ شفافیت مالی باشند. همچنین، ایجاد یک فرهنگ اقتصادی سالم که در آن ارزش‌های اخلاقی و اجتماعی در اولویت قرار گیرند، می‌تواند از عواملی باشد که عدالت پیشگیرانه را به ابزاری بلندمدت و پایدار برای کاهش جرائم اقتصادی تبدیل کند. این رویکرد نه تنها به محافظت از نظام اقتصادی کمک می‌کند، بلکه اعتماد عمومی به سیستم مالی و حقوقی را نیز تقویت می‌کند.

۴.۲.۴ عدالت تنبیهی-ترمیمی (مختلط)

عدالت تنبیهی-ترمیمی به‌عنوان یک رویکرد ترکیبی در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی، تلاش می‌کند تا دو هدف مهم را به‌طور هم‌زمان محقق کند: بازدارندگی از طریق مجازات و جبران خسارت از طریق ترمیم. این الگو معتقد است که برای مقابله مؤثر با جرائم اقتصادی، تنها مجازات یا صرفاً ترمیم کافی نیست؛ بلکه ترکیب این دو می‌تواند کارآمدی بیشتری داشته باشد. در این رویکرد، فرد مجرم نه تنها با مجازات قانونی مانند زندان یا جریمه‌های مالی روبه‌رو می‌شود، بلکه موظف است خسارت‌های وارده به قربانیان، دولت یا نهادهای اقتصادی را نیز جبران کند. این ترکیب به‌ویژه در جرائم کلان اقتصادی مانند فساد مالی یا اختلاس که اثرات گسترده‌ای بر جامعه و اقتصاد دارند، بسیار مؤثر است. برای مثال، در پرونده‌ای که فردی مقادیر قابل توجهی از سرمایه‌های عمومی را به سرقت برده است، این رویکرد می‌تواند شامل محکومیت به زندان و همچنین الزام به بازگرداندن کامل سرمایه‌های اذست‌رفته باشد.

این الگو نه تنها بازدارندگی را از طریق مجازات تضمین می‌کند، بلکه با ترمیم خسارت‌های وارده، رضایت جامعه و قربانیان را نیز به همراه دارد. عدالت تنبیهی-ترمیمی، فراتر از تأدیب مجرم، بر اصلاح رفتار او نیز تمرکز دارد، به‌گونه‌ای که مجرم با درک مسئولیت خود در قبال خسارت‌ها، در فرآیند ترمیم فعالانه مشارکت کند. این رویکرد همچنین به بازسازی اعتماد جامعه کمک می‌کند، زیرا قربانیان و افکار عمومی نه تنها مجازات مجرم را می‌بینند، بلکه جبران مستقیم آسیب‌ها را نیز تجربه می‌کنند. درنهایت، این الگو با ایجاد تعادلی میان تنبیه و ترمیم، به‌عنوان یکی از جامع‌ترین و کارآمدترین ابزارها در مواجهه با جرائم اقتصادی شناخته می‌شود.

۵. چالش‌های عدالت کیفری در پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی

مقابله مؤثر با این جرائم، نیازمند شناسایی و تحلیل چالش‌هایی است که در فرایند پاسخ‌دهی به آن‌ها وجود دارد. این چالش‌ها، شامل ابعاد حقوقی، اجرایی، سیاسی و اجتماعی است که هر یک به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم بر روند عدالت کیفری تأثیر می‌گذارند. نبود قوانین جامع، ضعف نظارت، نفوذ سیاسی، فساد سیستمی و کمبود آگاهی عمومی، از جمله عواملی هستند که مقابله با جرائم اقتصادی را پیچیده‌تر می‌کنند. در این بخش، تلاش می‌شود تا با بررسی این چالش‌ها، ابعاد مختلف مشکلات موجود در نظام عدالت کیفری و ضرورت اصلاحات ساختاری برای مقابله مؤثر با جرائم اقتصادی تحلیل شود.

۱.۵ چالش‌های حقوقی در مقابله با جرائم اقتصادی

یکی از چالش‌های اصلی در مقابله با جرائم اقتصادی، فقدان قوانین شفاف و جامع است که تمامی ابعاد این جرائم را پوشش دهد. بسیاری از قوانین موجود به دلیل کلی‌گویی و عدم پرداختن به جزئیات، فرصت‌هایی برای سوءاستفاده مجرمان فراهم می‌کنند. در مواردی که تخلفات اقتصادی به شکل شبکه‌ای یا پیچیده انجام می‌شوند، قوانین ناقص نمی‌توانند به درستی روند کشف و رسیدگی را تسهیل کنند. علاوه بر این، نبود شفافیت در قوانین باعث می‌شود که نهادهای اجرایی و قضایی در تفسیر و اعمال قانون دچار سردرگمی شوند (حسینی و مهر، ۱۳۹۶: ۶۶). این امر نه تنها روند رسیدگی را طولانی می‌کند، بلکه در برخی موارد منجر به ناکامی در شناسایی یا مجازات عاملان جرم می‌شود؛ بنابراین، تقویت و شفاف‌سازی قوانین در این حوزه امری ضروری به نظر می‌رسد.

بسیاری از قوانین کیفری و اقتصادی موجود به دلیل قدمتشان با پیچیدگی‌های جرائم اقتصادی مدرن سازگار نیستند. این قوانین که غالباً در دوران‌های گذشته تدوین شده‌اند، نتوانسته‌اند به تناسب پیشرفت فناوری و تحول ساختارهای مالی به‌روزرسانی شوند. جرائم اقتصادی امروز شامل فرایندهای پیچیده‌ای چون پول‌شویی دیجیتال، تجارت غیرقانونی ارزهای دیجیتال و فعالیت‌های فراسرزمینی است که در چهارچوب قوانین قدیمی به‌خوبی جرم‌انگاری نشده‌اند. علاوه بر این، نبود قوانین به‌روز برای مدیریت ابزارهای نوین مالی، مسیر فرار برای مجرمان را تسهیل کرده است. از سوی دیگر، دستگاه‌های اجرایی و قضایی برای برخورد با چنین تخلفاتی نیازمند قوانین مدرن و کارآمد هستند (شعبانی و همکاران،

الگوی عدالت کیفری در ... (حبیب جمادی و رجب گلدوست جویباری) ۲۱

۱۳۹۹: ۱۰۰-۱۰۴). به همین دلیل، بازنگری و به‌روزرسانی قوانین با توجه به واقعیت‌های جدید جرائم اقتصادی اهمیت دارد.

یکی دیگر از مشکلات اساسی در مقابله با جرائم اقتصادی، اختلاف در تعریف و جرم‌انگاری این تخلفات در سطح ملی و بین‌المللی است. در بسیاری از موارد، کشورهای مختلف به دلیل تفاوت در سیستم‌های حقوقی و فرهنگی، رویکردهای متفاوتی به تعریف و مجازات این جرائم دارند. این اختلاف باعث می‌شود که مجرمان اقتصادی از خلأهای موجود در هماهنگی بین قوانین کشورها سوءاستفاده کرده و فعالیت‌های خود را به مناطق با قوانین سهل‌گیر منتقل کنند. برای مثال، در حوزه پول‌شویی، برخی کشورها تنها اعمال خاصی را جرم می‌دانند، در حالی که در دیگر کشورها گستره تعریف این جرم بسیار وسیع‌تر است. این ناهماهنگی نه تنها پیگیری بین‌المللی مجرمان را دشوار می‌کند، بلکه تلاش برای استرداد اموال غیرقانونی را نیز با چالش مواجه می‌سازد (Engelhart & Rokсандić, 2021: 264). برای رفع این مشکل، نیاز به ایجاد یکپارچگی و هماهنگی بیشتر میان قوانین ملی و بین‌المللی وجود دارد.

یکی از نتایج مستقیم این اختلاف در تعریف و جرم‌انگاری جرائم اقتصادی، محدودیت در امکان همکاری میان کشورها برای پیگیری مجرمان است. هنگامی که یک تخلف در یک کشور جرم محسوب می‌شود اما در کشوری دیگر چنین نیست، امکان استرداد مجرمان و یا توقیف اموال آن‌ها در سطح بین‌المللی کاهش می‌یابد. این مسئله به‌ویژه در جرائمی مانند فرار مالیاتی و فساد مالی بسیار مشهود است، زیرا مجرمان از نبود هماهنگی میان کشورها برای جابه‌جایی دارایی‌های غیرقانونی خود استفاده می‌کنند. از سوی دیگر، نبود سازوکارهای مشخص برای تبادل اطلاعات و اسناد بین دولت‌ها، مسیرهای قانونی برای مقابله با این جرائم را مسدود می‌کند. تقویت همکاری‌های بین‌المللی در قالب توافق‌نامه‌های دوجانبه یا چندجانبه می‌تواند در کاهش این چالش نقش مؤثری ایفا کند. به همین دلیل، کشورهای مختلف باید تلاش کنند تا از طریق هماهنگی در قوانین خود، زمینه‌های سوءاستفاده را کاهش دهند.

نبود هماهنگی میان قوانین ملی و بین‌المللی همچنین منجر به تقویت بازارهای سیاه و اقتصاد غیررسمی در سطح جهانی شده است. مجرمان اقتصادی به‌طور روزافزون از مزیت عدم هماهنگی در نظارت‌های مالی و حقوقی میان کشورها بهره‌برداری می‌کنند. برای مثال، در موارد پول‌شویی، مجرمان از کشورهایی با قوانین ضعیف یا نبود کنترل‌های سخت‌گیرانه

برای عبور سرمایه‌های غیرقانونی استفاده می‌کنند. این روند نه تنها بر اقتصاد جهانی تأثیر منفی دارد، بلکه می‌تواند به تقویت شبکه‌های جنایی بین‌المللی نیز منجر شود. در چنین شرایطی، تلاش برای تدوین قوانین مشترک یا استانداردهای بین‌المللی ضروری است. سازمان‌های بین‌المللی نظیر سازمان ملل متحد یا گروه ویژه اقدام مالی می‌توانند نقش اساسی در کاهش این مشکلات ایفا کنند.

به‌طور کلی، عدم هماهنگی قوانین و نبود تطابق آن‌ها با شرایط پیچیده جرائم اقتصادی مدرن، چالش‌های جدی برای نظام عدالت کیفری ایجاد کرده است. این خلأها نه تنها مسیر را برای گسترش فعالیت‌های غیرقانونی هموار می‌سازند، بلکه مانع دستیابی به عدالت و حمایت از حقوق قربانیان این جرائم می‌شوند. از سوی دیگر، سیستم‌های قضایی و اجرایی نیز به دلیل نبود قوانین مدرن و هماهنگ، در اجرای وظایف خود با محدودیت مواجه‌اند. این چالش‌ها ضرورت بازنگری و اصلاح قوانین، به‌ویژه در جهت هماهنگی با استانداردهای جهانی را دوچندان می‌کند. تنها از طریق ایجاد قوانین شفاف، جامع و به‌روز است که می‌توان از تأثیرات مخرب جرائم اقتصادی بر جامعه جلوگیری کرد. این امر نه تنها عدالت کیفری را تقویت می‌کند، بلکه موجب اعتمادسازی در سطح ملی و بین‌المللی خواهد شد.

۲.۵ چالش‌های اجرایی در مقابله با جرائم اقتصادی

یکی دیگر از چالش‌های اصلی در مقابله با جرائم اقتصادی، چالش‌های اجرایی است. عدم شفافیت در سیستم قضایی یکی از معضلات اساسی در مقابله با جرائم اقتصادی محسوب می‌شود. فساد اداری و تبانی در میان برخی نهادهای قضایی، مانعی جدی برای اجرای عدالت است. در بسیاری از موارد، ارتباطات غیررسمی و مداخلات شخصی باعث مختل شدن روند دادرسی می‌شود که این امر نه تنها به تأخیر در اجرای عدالت منجر می‌شود، بلکه پیامدهای منفی بر اعتماد عمومی به دستگاه قضایی دارد (احمدزاده و همکاران، ۱۴۰۳). نبود شفافیت در نحوه برخورد با پرونده‌های اقتصادی نیز زمینه سوءاستفاده را برای افراد ذی‌نفع فراهم می‌آورد. در این شرایط، فرایندهای رسیدگی به پرونده‌ها ممکن است تحت تأثیر ملاحظات غیرحقوقی قرار گیرد. این مسئله تأثیر مستقیمی بر افزایش جرائم اقتصادی و تقویت احساس مصونیت برای مجرمان دارد.

نبود رویه‌های منسجم و شفاف در رسیدگی به پرونده‌های اقتصادی، مشکل دیگری است که بر ناکارآمدی دستگاه قضایی در این حوزه دامن می‌زند. در بسیاری از موارد، پرونده‌های اقتصادی به دلیل پیچیدگی ماهیتشان نیازمند استانداردهای خاصی در نحوه بررسی و صدور احکام هستند؛ اما نبود دستورالعمل‌های مشخص و قابل‌اعمال در تمامی مراحل رسیدگی، منجر به ناهماهنگی و تناقض در تصمیم‌گیری‌ها می‌شود. این وضعیت می‌تواند موجب نارضایتی شاکیان و طرفین پرونده شود، زیرا نبود رویه‌های شفاف باعث طولانی شدن روند رسیدگی یا صدور آرای ناعادلانه می‌شود (روستایی، ۱۳۸۸: ۲۵-۲۸). همچنین، این کمبود رویه‌ها، مجرمان اقتصادی را به سوءاستفاده از ضعف‌های سیستم قضایی ترغیب می‌کند. به همین دلیل، تقویت انسجام رویه‌ها و استانداردهای فرایندها از جمله ضرورت‌های مقابله با این چالش است.

محدودیت در ابزارها و فناوری‌های کشف و بررسی جرائم اقتصادی نیز به‌عنوان یکی از موانع اصلی در این حوزه شناخته می‌شود. در بسیاری از موارد، دستگاه‌های اجرایی و قضایی از ابزارها و فناوری‌هایی استفاده می‌کنند که به دلیل ناکارآمدی یا قدیمی بودن، توانایی لازم برای شناسایی و ردیابی مسیرهای پیچیده مالی را ندارند. این موضوع به‌ویژه در جرائم اقتصادی مدرن که از ابزارهای پیشرفته و دیجیتال استفاده می‌کنند، به یک مانع جدی تبدیل می‌شود. عدم تطابق فناوری‌های موجود با ماهیت پویا و پیچیده این جرائم، منجر به دشواری در جمع‌آوری و تحلیل شواهد و داده‌های مالی می‌شود (کلانتری و همکاران، ۱۳۹۹: ۹۶-۱۰۲). نتیجه این محدودیت، کاهش توانایی در شناسایی عاملان و مجرمان جرائم اقتصادی است که اعتماد به عدالت کیفری را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

نبود دسترسی به اطلاعات کافی و به‌روز نیز مشکل دیگری است که موجب ضعف در کشف و پیگیری جرائم اقتصادی می‌شود. بسیاری از نهادهای اجرایی و قضایی فاقد دسترسی به بانک‌های اطلاعاتی ملی و بین‌المللی هستند که برای شناسایی و ردیابی مسیرهای مالی ضروری است. در نبود اطلاعات جامع و به‌روز، تحلیل تراکشن‌ها و فعالیت‌های مالی با دقت و سرعت کافی امکان‌پذیر نیست. این موضوع به‌ویژه در جرائم اقتصادی فراملی که اغلب در چندین حوزه قضایی رخ می‌دهند، نمود بیشتری پیدا می‌کند (عظیمی و غلامی، ۱۳۹۶: ۲۷۲-۲۷۴). نبود همکاری‌های اطلاعاتی بین‌المللی و کمبود زیرساخت‌های مناسب، توانایی سیستم قضایی را برای مقابله با این جرائم به‌شدت محدود

می‌کند. این ضعف در جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات، عامل کلیدی در ناکارآمدی در فرایندهای اجرایی محسوب می‌شود.

کاهش اثربخشی فرایند دادرسی و مجازات مجرمان، یکی از نتایج مستقیم این چالش‌ها است. هنگامی که سیستم قضایی به دلیل نبود شفافیت یا محدودیت‌های اجرایی قادر به کشف و مجازات عاملان جرائم اقتصادی نباشد، کارآمدی آن زیر سؤال می‌رود. طولانی شدن روند رسیدگی به پرونده‌ها یا عدم صدور احکام مؤثر، منجر به ایجاد احساس بی‌عدالتی در جامعه می‌شود. علاوه بر این، مجرمان اقتصادی با بهره‌گیری از خلأها و ضعف‌های اجرایی، به فعالیت‌های خود ادامه می‌دهند و این امر نه تنها به گسترش فساد منجر می‌شود، بلکه تأثیر منفی بر اعتماد عمومی به نهادهای قانونی دارد. ناکارآمدی در این حوزه، به‌مرورزمان، میزان جرائم اقتصادی را افزایش داده و مقابله با آن‌ها را دشوارتر می‌سازد.

این چالش‌ها همچنین موجب افزایش هزینه‌های زمانی و مالی در پیگیری پرونده‌های جرائم اقتصادی می‌شود. به دلیل عدم شفافیت، نبود رویه‌های مشخص و محدودیت‌های اجرایی، روند رسیدگی به این پرونده‌ها اغلب پیچیده و طولانی است. این پیچیدگی باعث می‌شود که هزینه‌های پیگیری جرائم اقتصادی برای دستگاه قضایی و اجرایی افزایش یابد. در کنار آن، تأخیر در اجرای عدالت یا عدم توانایی در کشف و پیگیری دقیق جرائم، موجب می‌شود که هزینه‌های اجتماعی ناشی از این جرائم نیز به شدت افزایش یابد. این هزینه‌ها شامل کاهش سرمایه‌گذاری، افت اعتماد عمومی و گسترش فساد در سطوح مختلف جامعه است. در مجموع، تأثیرات این چالش‌ها بر جامعه نه تنها محدود به نظام قضایی است، بلکه ابعاد گسترده‌تری از اقتصاد و امنیت اجتماعی را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد.

۳.۵ چالش‌های سیاسی در مقابله با جرائم اقتصادی

چالش‌های سیاسی یکی از موانع عمده در مقابله با جرائم اقتصادی هستند که می‌توانند به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم عملکرد دستگاه‌های قضایی و اجرایی را تحت تأثیر قرار دهند. نفوذ سیاسی در ساختارهای قضایی و اجرایی، یکی از مهم‌ترین این چالش‌ها است که فرایند کشف و پیگیری جرائم اقتصادی را پیچیده‌تر می‌کند. در بسیاری از موارد، افراد یا گروه‌های دارای قدرت سیاسی از جایگاه خود برای جلوگیری از پیگرد قانونی یا کاهش

شدت مجازات سوءاستفاده می‌کنند (Rose-Ackerman & Palifka, 2016: 113-126). این دخالت‌ها نه تنها روند عدالت را مختل می‌کند، بلکه امکان برخورد قانونی با فساد و جرائم اقتصادی در سطوح بالا را کاهش می‌دهد. به همین دلیل، مقابله با نفوذ سیاسی در دستگاه‌های قضایی و اجرایی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است تا عدالت واقعی تحقق یابد. فساد سیاسی در دستگاه‌های اجرایی و قضایی نیز تأثیر مخربی بر تلاش‌ها برای مقابله با جرائم اقتصادی دارد. فساد در این نهادها می‌تواند شامل دریافت رشوه، تبانی با مجرمان اقتصادی، یا اعمال نفوذ برای تغییر مسیر دادرسی باشد. این نوع فساد به مجرمان اجازه می‌دهد تا با پرداخت رشوه یا استفاده از روابط سیاسی، از مجازات فرار کنند. همچنین، فساد سیستماتیک باعث کاهش اعتماد عمومی به دستگاه‌های قانونی و اجرایی می‌شود و جامعه را نسبت به توانایی دولت در مقابله با جرائم اقتصادی ناامید می‌کند (Achim & Borlea, 2020: 32-37). علاوه بر این، گسترش فساد در سطوح مختلف اداری و قضایی، چرخه‌ای معیوب از بی‌عدالتی و ناکارآمدی ایجاد می‌کند که در نهایت به تضعیف ساختارهای اجتماعی و اقتصادی منجر می‌شود.

عدم استقلال قوه قضائیه یکی دیگر از چالش‌های اساسی سیاسی در مقابله با جرائم اقتصادی است. در نظام‌هایی که قوه قضائیه از نظر ساختاری یا عملکردی وابسته به قوه مجریه یا سایر نهادهای قدرت است، امکان اجرای عدالت بی‌طرفانه کاهش می‌یابد. این وابستگی می‌تواند به شکل اعمال فشار بر قضات برای تغییر احکام، تأخیر در بررسی پرونده‌های حساس یا حتی توقف پیگردهای قانونی بروز کند. در چنین شرایطی، مجرمان اقتصادی که به حلقه‌های قدرت نزدیک هستند، از حمایت‌های سیاسی برخوردار می‌شوند و از پیگرد قانونی مصون می‌مانند. این مسئله نه تنها اعتماد به نظام قضایی را تضعیف می‌کند، بلکه به گسترش جرائم اقتصادی در سایه مصونیت قضایی منجر می‌شود. استقلال واقعی قوه قضائیه یکی از اصول اساسی برای جلوگیری از این وضعیت است.

تداخل منافع میان سیاستمداران و جرائم اقتصادی نیز یکی دیگر از جنبه‌های چالش‌های سیاسی در این حوزه است. در برخی موارد، افرادی که در سطوح بالای قدرت سیاسی قرار دارند، خود درگیر تخلفات اقتصادی یا منافع مرتبط با آن هستند. این مسئله باعث می‌شود که سیاست‌گذاری‌ها و تصمیمات کلان در جهت جلوگیری از افشای این تخلفات یا تسهیل فعالیت‌های غیرقانونی شکل گیرد. این نوع تداخل منافع، روند قانون‌گذاری را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد، به گونه‌ای که قوانین و مقررات برای مقابله با جرائم اقتصادی عمداً

ضعیف یا ناکارآمد باقی می‌مانند (Tanjević, 2021: 1127-1130). چنین شرایطی موجب می‌شود که عدالت کیفری در برابر منافع سیاسی و اقتصادی خاص قربانی شود و جامعه در معرض پیامدهای گسترده‌تر فساد قرار گیرد.

نتیجه این چالش‌ها، کاهش اعتماد عمومی به حاکمیت قانون و نهادهای قانونی است. هنگامی که مردم شاهد نفوذ سیاسی و فساد در دستگاه‌های اجرایی و قضایی باشند، احساس بی‌عدالتی و ناامیدی نسبت به توانایی دولت در مقابله با جرائم اقتصادی افزایش می‌یابد. این بی‌اعتمادی می‌تواند به بی‌ثباتی اجتماعی، کاهش سرمایه‌گذاری و کند شدن رشد اقتصادی منجر شود. علاوه بر این، وجود چنین چالش‌هایی به مجرمان اقتصادی این پیام را می‌دهد که می‌توانند بدون ترس از مجازات به فعالیت‌های خود ادامه دهند. در نتیجه، تداوم این وضعیت نه تنها موجب گسترش جرائم اقتصادی می‌شود، بلکه پایه‌های عدالت اجتماعی و اقتصادی را نیز به شدت تضعیف می‌کند. برای رفع این معضل، مقابله با نفوذ سیاسی و تضمین استقلال نهادهای قضایی و اجرایی ضروری است.

۴.۵ چالش‌های اجتماعی در مقابله با جرائم اقتصادی

از دیگر چالش‌های مقابله با جرائم اقتصادی، چالش‌های اجتماعی است که نقش اساسی در تسهیل یا پیچیده‌تر شدن روند مبارزه با این جرائم دارند. عوامل اجتماعی با تأثیرگذاری بر نگرش‌ها، رفتارها و فرهنگ عمومی، می‌توانند بسترهای لازم برای پیشگیری یا گسترش جرائم اقتصادی را فراهم کنند. عواملی نظیر کمبود آگاهی عمومی، عادی شدن فساد در فرهنگ عمومی، ضعف فرهنگ گزارش‌دهی و افزایش نابرابری اجتماعی، به‌طور مستقیم یا غیرمستقیم، بر روند مقابله با جرائم اقتصادی اثرگذار هستند. این چالش‌ها نه تنها موجب گسترش جرائم اقتصادی می‌شوند، بلکه پایه‌های اعتماد اجتماعی را نیز تضعیف می‌کنند. در این گفتار به بررسی این چالش‌ها و تأثیرات آن‌ها بر نظام اجتماعی و اقتصادی می‌پردازیم تا ابعاد مختلف آن روشن‌تر شود. توجه به این چالش‌ها و تلاش برای رفع آن‌ها، می‌تواند گامی مؤثر در کاهش جرائم اقتصادی و افزایش عدالت اجتماعی باشد.

یکی از چالش‌های اجتماعی مهم در مقابله با جرائم اقتصادی، کمبود آگاهی عمومی نسبت به آثار مخرب این جرائم است. بسیاری از مردم به دلیل نداشتن دانش کافی، نمی‌توانند تأثیرات اقتصادی، اجتماعی و حتی سیاسی این تخلفات را به‌درستی درک کنند. جرائمی نظیر پول‌شویی، اختلاس یا فساد مالی ممکن است در نگاه عمومی تأثیر مستقیمی

بر زندگی روزمره افراد نداشته باشند، اما در حقیقت منجر به کاهش منابع عمومی، افزایش نابرابری و کاهش فرصت‌های اقتصادی می‌شوند. علاوه بر این، نبود برنامه‌های آموزشی و اطلاع‌رسانی گسترده درباره ماهیت و پیامدهای این جرائم، باعث می‌شود که حساسیت اجتماعی نسبت به مقابله با آن‌ها کاهش یابد. این ناآگاهی، خود زمینه‌ساز مشارکت ناخواسته افراد در تخلفات مالی و اقتصادی می‌شود. در بسیاری از موارد، افراد بدون درک کامل از عواقب، رفتارهایی مانند پرداخت رشوه یا همکاری با تخلفات مالی را انجام می‌دهند که به گسترش این جرائم دامن می‌زند.

یکی دیگر از چالش‌های اجتماعی در این حوزه، عادی شدن فساد اقتصادی در برخی فرهنگ‌ها و جوامع است. در بسیاری از کشورها، به‌ویژه در جوامعی که فساد به‌طور گسترده شیوع دارد، رفتارهایی نظیر پرداخت رشوه، تقلب مالی و سوءاستفاده از منابع عمومی به‌عنوان امری عادی پذیرفته شده‌اند. این عادی‌سازی، باعث کاهش حساسیت اجتماعی نسبت به پیامدهای این تخلفات می‌شود و افراد را نسبت به مقابله با آن‌ها بی‌تفاوت می‌کند. علاوه بر این، در چنین شرایطی، افراد ممکن است فساد را به‌عنوان یک راهکار عملی برای حل مشکلات خود در نظر بگیرند و حتی آن را بخشی از فرهنگ کاری یا زندگی روزمره خود تلقی کنند. این نوع نگرش‌های فرهنگی، مانع اصلی در ایجاد بسترهای سالم اجتماعی و اقتصادی است. در واقع، عادی شدن فساد، هم انگیزه مقابله با آن را در میان مردم کاهش می‌دهد و هم زمینه را برای گسترش تخلفات کلان‌تر فراهم می‌کند.

ضعف فرهنگ گزارش دهی جرائم اقتصادی نیز یکی از موانع جدی اجتماعی در این زمینه است. در بسیاری از جوامع، مردم تمایلی به گزارش دادن تخلفات اقتصادی ندارند، زیرا یا از پیامدهای احتمالی مانند تهدید یا انتقام‌جویی هراس دارند یا به حمایت کافی از سوی نهادهای قانونی و اجرایی اعتماد ندارند. این مسئله در پرونده‌هایی که افراد یا نهادهای قدرتمند درگیر هستند، به‌طور چشمگیری نمود پیدا می‌کند. علاوه بر این، نبود سازوکارهای حمایتی برای افشاگران، مانند حفاظت قانونی از آنان، موجب می‌شود که مردم از مشارکت در افشای فساد و تخلفات مالی اجتناب کنند (Spicer, 2009: 834-835). همچنین، در برخی موارد، عدم شفافیت در فرایندهای قانونی باعث می‌شود که افراد نسبت به اثرگذاری گزارش‌های خود دچار تردید شوند. نتیجه این وضعیت، شکل‌گیری یک خلأ در زنجیره مقابله با جرائم اقتصادی است که مجرمان از آن به نفع خود بهره می‌برند.

افزایش نابرابری اجتماعی و اقتصادی نیز از دیگر چالش‌های اجتماعی تأثیرگذار بر گسترش جرائم اقتصادی است. در جوامعی که فاصله طبقاتی زیاد است و توزیع منابع به شکل ناعادلانه صورت می‌گیرد، افراد بیشتری ممکن است ارتکاب جرائم اقتصادی را توجیه‌پذیر بدانند. فقر و محرومیت اقتصادی، به‌ویژه در میان اقشار آسیب‌پذیر، انگیزه افراد را برای مشارکت در تخلفات اقتصادی افزایش می‌دهد. علاوه بر این، نابرابری‌ها باعث کاهش اعتماد به عدالت اجتماعی و اقتصادی در میان مردم می‌شوند. این احساس بی‌عدالتی، زمینه‌ساز بی‌تفاوتی اجتماعی نسبت به وقوع جرائم اقتصادی می‌شود و حتی می‌تواند رفتارهای مخرب را مشروع جلوه دهد. در چنین شرایطی، برخورد با جرائم اقتصادی بدون رفع ریشه‌های نابرابری، تأثیر پایدار نخواهد داشت.

تأثیرات اجتماعی جرائم اقتصادی، نظیر کاهش اعتماد عمومی به نهادهای رسمی، گسترش بی‌اعتمادی میان مردم و تضعیف همبستگی اجتماعی، از مهم‌ترین پیامدهای این چالش‌ها هستند. هنگامی که مردم مشاهده می‌کنند که مجرمان اقتصادی بدون مجازات باقی می‌مانند یا فساد در سطوح بالا رواج دارد، احساس بی‌عدالتی و ناامیدی نسبت به نظام اجتماعی و سیاسی افزایش می‌یابد. این وضعیت، ضمن تضعیف سرمایه اجتماعی، منجر به کاهش مشارکت عمومی در مقابله با فساد و تخلفات اقتصادی می‌شود. درنهایت، نبود همبستگی اجتماعی و اعتماد به نهادهای بستر مناسبی برای گسترش تخلفات مالی و اقتصادی فراهم می‌کند؛ بنابراین، توجه به چالش‌های اجتماعی و تلاش برای کاهش آثار منفی آن‌ها، از ضروریات مقابله با جرائم اقتصادی است.

۶. نتیجه‌گیری

جرائم اقتصادی با ویژگی‌هایی مانند پیچیدگی، تخصص‌گرایی و پیامدهای گسترده اقتصادی و اجتماعی، از جمله چالش‌های اساسی جوامع مدرن محسوب می‌شوند. این جرائم که معمولاً توسط افراد با جایگاه‌های بالای اجتماعی و اقتصادی انجام می‌شوند، با بهره‌گیری از ضعف نظارت‌ها و خلأهای قانونی، نه تنها منابع مالی عمومی و خصوصی را تخریب می‌کنند، بلکه با کاهش اعتماد عمومی به نهادهای رسمی، زمینه‌ساز بی‌ثباتی اجتماعی و اقتصادی می‌شوند. فقدان خشونت فیزیکی و تأثیرات بلندمدت این جرائم، آن‌ها را به پدیده‌ای متمایز تبدیل کرده که مقابله با آن‌ها نیازمند رویکردهایی جامع‌تر از مجازات صرف است. تحلیل جامعه‌شناسی حقوقی این جرائم نشان می‌دهد که ریشه‌های آن‌ها را باید در

شکاف‌های ساختاری، فساد سیستمی و نابرابری‌های اجتماعی جستجو کرد. در نتیجه، سیاست‌گذاری در این حوزه باید علاوه بر شناسایی و مجازات مرتکبان، به پیشگیری از وقوع جرائم و بازسازی زیرساخت‌های نظارتی و حقوقی نیز بپردازد. چنین نگاهی می‌تواند به ایجاد سیستمی کارآمدتر برای کاهش تخلفات اقتصادی و بازسازی اعتماد عمومی کمک کند.

در حوزه عدالت کیفری، انواع الگوهای پاسخ‌دهی به جرائم اقتصادی نقش پراهمیتی در تقویت نظام حقوقی و کاهش این جرائم دارند. عدالت سستی با تأکید بر مجازات و بازدارندگی از طریق اعمال قوانین سختگیرانه، مانند حبس طولانی‌مدت و جریمه‌های مالی کلان، به کاهش انگیزه‌های ارتکاب جرائم کمک می‌کند. عدالت ترمیمی با رویکردی انسانی‌تر، بر جبران خسارت قربانیان، بازگرداندن منابع مالی به جامعه و تقویت همبستگی اجتماعی متمرکز است. عدالت پیشگیرانه از طریق اصلاح ساختارهای نظارتی، شفاف‌سازی فرآیندهای مالی و آموزش عمومی، به کاهش فرصت‌های وقوع جرائم اقتصادی می‌پردازد. همچنین، مدل عدالت تنبیهی-ترمیمی، با ترکیب اصول بازدارندگی و جبران خسارت، کارایی بالایی در مقابله با جرائم کلان اقتصادی دارد. این تنوع رویکردها نشان می‌دهد که یک سیاست کیفری موفق باید به‌جای تمرکز بر یک الگوی خاص، از ترکیب این الگوها برای پاسخگویی جامع‌تر به جرائم اقتصادی بهره‌گیرد.

باین‌حال، عدالت کیفری در برخورد با جرائم اقتصادی با چالش‌های پیچیده‌ای در سطوح ساختاری، حقوقی و اجتماعی مواجه است. ضعف قوانین جامع و سازگار با پیچیدگی‌های جرائم اقتصادی مدرن، همراه با عدم هماهنگی در سیستم‌های حقوقی ملی و بین‌المللی، مسیر پیگرد قانونی را دشوار می‌کند. محدودیت در ابزارها و فناوری‌های پیشرفته برای کشف و پیگیری این جرائم، یکی دیگر از موانع اجرایی است که توان دستگاه‌های قضایی را کاهش می‌دهد. از سوی دیگر، نفوذ سیاسی، فساد سیستمی و کمبود شفافیت در فرآیندهای دادرسی، اعتماد عمومی به عدالت کیفری را تضعیف کرده و برخورد مؤثر با مرتکبان را پیچیده‌تر می‌کند. در بعد اجتماعی، عواملی نظیر ناآگاهی عمومی، عادی شدن فساد و افزایش نابرابری‌ها، بسترهای مناسبی برای گسترش این جرائم فراهم می‌کنند. مقابله با این چالش‌ها مستلزم اتخاذ رویکردی چندبعدی است که در آن اصلاحات ساختاری، شفافیت نهادی و آگاهی‌بخشی عمومی در اولویت قرار گیرند. تنها از این طریق

می توان نظام عدالت کیفری را به ابزاری مؤثر برای کاهش جرائم اقتصادی و تقویت اعتماد عمومی تبدیل کرد.

کتابنامه

- ابراهیمی، شهرام، صادق نژاد نایینی، مجید. (۱۳۹۲). تحلیل جرم شناختی جرایم اقتصادی. فصلنامه پژوهش حقوق کیفری، ۲(۵)، ۱۴۷-۱۷۴.
- احمدزاده ذوالپیرانی، مهرداد، خواجه نوری، یاسمن، نجفی توانا، علی. (۱۴۰۳). نقش فناوری‌های نوین در اثبات جرایم اقتصادی. پژوهش‌های حقوق اقتصادی و تجاری.
- باوی، علیرضا، گلدوست جویباری، رجب و غلامی، حسین. (۱۳۹۹). آسیب شناسی سیاست کیفری ایران در حوزه جرایم اقتصادی. تحقیقات حقوق خصوصی و کیفری (دانشنامه حقوق و سیاست)، ۱۶(۴۳)، ۱۱-۳۲.
- حسینی، جعفر؛ مهرا، نسرین (۱۳۹۶). نقدی بر مفهوم جرم اقتصادی در قانون مجازات اسلامی (مصوب ۱۳۹۲). مجله مطالعات حقوق کیفری و جرم شناسی، شماره دو و سه. ۶۹
- دادخدایی، لیلا (۱۳۸۹). مفهوم جرم اقتصادی و تحولات آن، تعالی حقوق، سال دوم، ش ۶.
- روستایی، مهرانگیز. (۱۳۸۸). ارزیابی مداخله کیفری در حوزه جرایم اقتصادی. کارآگاه، ۲(۷)، ۶-۳۱.
- زمانی، علی اکبر. (۱۳۸۸). درآمدی بر ابعاد مفاسد و جرایم اقتصادی و پیامدهای آن بر امنیت ملی. کارآگاه، ۲(۷)، ۳۲-۵۵.
- سبزواری نژاد، حجت. (۱۴۰۱). جایگاه اصل تناسب جرم و مجازات در حقوق کیفری ایران و انگلستان. فصلنامه دیدگاه‌های حقوق قضائی، ۲۲(۷۷)، ۱۳۳-۱۶۴.
- شعبانی، مهدی، حاجی تبار، حسن، اسماعیلی، مهدی. (۱۳۹۹). چالش‌های مقابله با جرائم اقتصادی و راهکارها. فصلنامه علمی مطالعات فقه اقتصادی، ۲(شماره ۴)، ۹۵-۱۱۶.
- عظیمی، سید میثم، غلامی، علی. (۱۳۹۶). نظارت فناورانه در پیشگیری وضعی از جرائم اقتصادی و چالش‌های آن با حریم خصوصی اطلاعاتی. مجلس و راهبرد، ۲۴(۹۱)، ۲۶۵-۲۹۰.
- فرجیها، محمد؛ مقدسی، محمدباقر (۱۳۹۲). پاسخهای کیفری عوام گرایانه به مفاسد اقتصادی (دایره المعارف علوم جنایی مجموعه مقاله های تازه های علوم جنایی). کتاب دوم، تهران: میزان.
- فرنام، حکیمه. (۱۴۰۱). انتقادات وارد بر عدالت ترمیمی. پژوهشهای حقوق جزا و جرم شناسی، ۱۰(۲۰)، ۳۹۱-۴۱۵.
- کلاتری، کیومرث، تدین، عباس و جعفریان سوته، سیدحسن. (۱۳۹۹). ارزیابی نهادها و شیوه های افتراقی کشف جرایم اقتصادی در نظام کیفری. مطالعات راهبردی ناجا، ۵(۱۷)، ۸۷-۱۰۸.
- مهدی پور، اعظم (۱۳۹۵). سیاست کیفری افتراقی در قلمرو بزهکاری اقتصادی، تهران: میزان

الگوی عدالت کیفری در ... (حبیب جمادی و رجب گلدوست جویباری) ۳۱

تقی پور نصیرآبادی، عباس، عالی پور، حسن. (۱۴۰۱). ماهیت نظام اقتصادی و نظارت پیشگیرانه: نسبت سنجی در پیشگیری از جرایم اقتصادی در ایران. *پژوهشنامه حقوق کیفری*، ۱۳(۲)، ۲۷۱-۲۹۵

نیاز پور، امیر حسن. (۱۳۹۳). اساسی سازی حقوق پیشگیری از جرم در ایران. *فصلنامه پژوهش حقوق کیفری*، ۲(۶)، ۹۱-۱۱۱.

- Achim, M. V., & Borlea, S. N. (2020). *Economic and Financial Crime: Theoretical and Methodological Approaches*. Springer.
- Achim, M. V., & Borlea, S. N. (2020). *Economic and Financial Crime: Corruption, Shadow Economy, and Money Laundering*. Springer.
- Ashiagbor, D., Kotiswaran, P., & Perry-Kessaris, A. (Eds.). (2013). *Towards an Economic Sociology of Law*. Wiley-Blackwell.
- Bartoletti, S. (2012). The impact of economic conditions on traditional and new categories of property crimes. *Mediterranean Journal of Social Sciences*, 3(11), 175-185.
- Benson, M. L., & Simpson, S. S. (2018). White-collar crime: The influence of socioeconomic status on criminal behavior. *Criminology & Public Policy*, 17(3), 567-588.
- Friedrichs, D. O. (2020). The role of elite deviance in economic crimes. *Journal of White Collar and Corporate Crime*, 1(1), 23-34. Friedrichs, 2020: 26-28
- Lemert, E. M. (1972). *Human Deviance, Social Problems, and Social Control*. Prentice-Hall.
- Madhukar, V., & Samota, A. (2022). Economic offences: A conceptual perspective. *International Journal of Creative Research Thoughts*, 10(1), 227-235
- Mojsovska, S., Nikolovska-Vratevska, D., & Vrteovski, S. (2020). The economic crime, social costs and economic growth. *International Journal of Legal Science and Innovation*.
- Rose-Ackerman, S., & Palifka, B. J. (2016). *Corruption and Government: Causes, Consequences, and Reform* (2nd ed.). Cambridge University.
- Sjögren, H., & Skogh, G. (Eds.). (2024). *New Perspectives on Economic Crime*. Edward Elgar Publishing
- Smith, J. (2020). Labeling theory in deviance research: A critique and reconsideration. *Journal of Criminal Justice*, 48(1), 45-58.
- Spicer, A. (2009). The normalization of corrupt business practices: Implications for integrative social contracts theory (ISCT). *Journal of Business Ethics*, 88(4), 833-840
- Tanjević, N. (2021). The interconnection and mutual dependence between politics and the economy: A special type of economic crime. *Journal of Financial Crime*, 28(4), 1123-1137.